

Norden i Bio 2006

Undervisningskompendium (Sverige)

Norden i Bio tar sin utgångspunkt i fem korta filmer från de fem nordiska länderna Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Med Norden i Bio sätts fokus på de nordiska språken, nordisk identitet och nordisk kultur. Målgruppen är ungdomar från 14 år och uppåt.

Materialet är i synnerhet avsett för lärare i hela Norden som undervisar i danska/norska/svenska. Lärare som undervisar i andra ämnen kan med fördel engageras i de ämnesöverskridande verksamheterna.

Under många år har kunskapen i de nordiska språken satts på undantag och förhoppningen är nu att kunna vända den utvecklingen, som inneburit att de unga i Norden har använt sig av engelskan i sina kommunikationer. En målinriktad insats skulle kunna ändra på detta inte bara när det gäller kommunikationerna inom Norden. Den kan också leda till en större förståelse av det egna språket (*läs mer om detta på hemsidan under rubriken Språkförståelse*).

Huvudmål för Norden i Bio

I arbetet med de nordiska kortfilmerna får eleverna använda sin förmåga att utnyttja media och sitt filmintresse.

Norden i Bio avses öka elevernas medvetenhet om de nordiska språken och Nordens kultur.

Filmupplevelsen skapar gemenskap...

... inte bara klasskamrater emellan utan även med de elever från hela Norden som ser samma film! Det bildas en gemensam referensram som kan få stor betydelse vid framtida möten oavsett var i världen de äger rum.

Norden i Bio 2006 är resultatet av entusiasm och bidrag från människor i hela Norden. Vi hoppas att de deltagande lärarnas idéer för undervisningen läggs in på hemsidan under rubriken Kontaktforum, och att eleverna, likaledes via Kontaktforum, tar kontakt med varandra, diskuterar filmer och teman samt möjligen också på köpet kan skaffa sig chattvänner.

Vår förhoppning är också att projektet Norden i Bio ska bli en återkommande begivenhet, och att materialet under kommande år kompletteras med undervisningsmaterial riktat till olika målgrupper!

De fem filmerna är:

Danmark

Fisk (2005): 5'03". Regissör: Jakob Rasmussen

Finland

Perkele (2004): 17'51". Regissör: Arto Tuohimaa

Island

Móðan (2004): 14'04". Regissör: Jón Karl Helgason

Norge

Hjemmekamp (2004): 9'40". Regissör: Martin Lund

Sverige

Natan (2003): 11'15". Regissörer: Jonas Bergergård och Jonas Holmström

Norden i Bio - till läraren

Det viktigaste är att du klargör för dig själv hur du vill arbeta med Norden i Bio. Det finns många sätt att använda kompendiet på, så det är inte likgiltigt vad du väljer att fokusera.

- Det är därför lämpligt att du läser igenom kompendiet och sedan antingen använder dig systematiskt av uppgiftsförslagen eller utformar din egen undervisning genom att välja bland uppgiftsförslagen.
- Överväg ifall du vill att ni ska arbeta med materialet i flera omgångar. Alla filmerna lämpar sig för att ses mer än en gång och det råder inga tvivel om att ni får ett bättre utbyte av arbetet om det sprids över en längre period.
- De fem filmerna kan ses utan undertexter, men alla filmerna har också undertexter på de fem nordiska språken danska, finska, isländska, norska och svenska.
- Dialogutskrifter och andra hjälpmedel kan hämtas på hemsidan och användas i arbetet med t.ex. de språkliga uppgifterna. De finns både som MS Word-dokument och pdf-filer.

Som introduktion till undervisningen förutsätter vi att ni arbetar med kapitel 2; "Introduktion till Norden i Bio".

Undervisningskompendiet är uppbyggt på följande sätt:

Kapitel 1: Språkförståelse i Norden (kort introduktion för läraren)

Hur står det till med språkförståelsen i Norden, och hur arbetar man med de nordiska språken och den nordiska dimensionen i de nordiska länderna?

Kapitel 2: Introduktion till Norden i Bio (uppgifter för eleverna)

Kapitel 3: Nordiska språk

Om den nordiska språkförståelsen. Text av Birgitta Lindgren, nordisk sekreterare vid Språkrådet (f.d. Svenska språknämnden).

Kapitel 4: Språkuppgifter

Det finns många idéer för arbetet med både andra nordiska språk och med det egna språket baserade på de fem filmerna.

Kapitel 5: Humor – det gemensamma temat

De fem filmerna har år 2006 humor som gemensamt tema. De lämpar sig för diskussioner om likheter och skillnader när det gäller humor från nordiska länder. I arbetet med uppgifterna fokuseras också språkförståelsen.

Till varje film har en "infödd" skrivit ett kort avsnitt om den humor som kommer till uttryck i filmen.

Kapitel 6: Filmens uttrycksmedel

De fem filmerna är också väl ägnade för undervisning om filmiska uttrycksmedel och om film som uttrycksform. Givetvis arbetar vi också här med språkliga uppgifter.

Kapitel 7: Flera idéer

Förslag till ämnesöverskridande arbetsuppgifter med utgångspunkt i historia, geografi, religion och politik, samt till arbete med Nordiska Rådet och med hur det är att vara ung i Norden eller att leva i ett annat nordiskt land.

Kapitel 1

Språkförståelse i Norden

Hur står det till med språkförståelsen i Norden, och hur arbetar man med de nordiska språken och den nordiska dimensionen i Nordens länder?

Sidorna 4-5 från "Udredning angående sprogforståelsen i Norden og den nationale opfølgning - aug. 2005" av Lis Madsen.

"I de nordiska länderna ställs det mycket olika krav på undervisningen i de nordiska språken... I några länder har man överordnade ämnesmål, medan man i andra länder i högre grad beskriver ämnesinnehåll och ändå föreslår konkreta texter (t.ex. i Norge). Man kan märka att utvecklingen under de senaste åren på många håll går mot mer överordnade målformuleringar - men i Danmark har man fasta mål för stegen inom olika delområden. Ju senare tillkomna målbeskrivningar är, desto mer överordnade är målen och desto mindre konkreta är de. Historiska, geografiska, kulturella och politiska förhållanden lyser tydligt igenom när man studerar de olika beskrivningarna. För en del av de små språkgemenskaperna är det nordiska ett viktigt element. Färöarna och den svenskspråkiga delen av Finland t.ex. poängterar det nordiska, medan detta knappast ens nämns i några av de centralskandinaviska länderna (det gäller i synnerhet Sverige). Här har förpliktelsen mot det nordiska inskränkts till att gälla grannländerna.

Man ser en tydlig skillnad om det gäller ett grannlands språk eller ett mer avlägset nordiskt språk."

"På Grönland och Island - och delvis även i den finskspråkiga delen av Finland - representeras det nordiska av att man studerar ett nordiskt språk på en relativt hög nivå. Det konkreta språket (danska och svenska) kan på så vis fungera som inträdesbiljett till det nordiska, men de andra nordiska språken nämns inte i grundskolans läroplaner. De omnämns både här och där, men på många ställen i till intet förpliktande formuleringar."

Hela utredningen kan laddas ner från www.nordenibio.org.

Länkar:

<http://www.flsk.fo>

<http://www.skolnet.aland.fi>

<http://odin.dep.no>

Kapitel 2

Introduktion till Norden i Bio

Först

Finns de fem länderna (Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige) på en karta. Vad vet vi om länderna (deras språk, geografi, historia, folkslag, litteratur, film osv.)?

Sedan

För att göra eleverna nyfikna på språken i Norden ges på nästa sida meningar på fem språk. Sidan är mest elevvänlig om den skrivs ut i färg.

Meningarna har valts så att de ska kunna användas som introduktion till elevernas kommunikation på hemsidans Kontaktforum.

Meningarna läses upp på de fem språken (välj i förekommande fall själv namn, antal och klass). Vilka språk liknar varandra? Vilket språk är helt annorlunda jämfört med de andra fyra (finskan tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen, som har sitt ursprung i området kring Uralbergen).

Därefter

Välj bland de åtta (eventuellt nio) nedanstående meningarna, och finn likheter och skillnader i stavningen.

Jeg kommer fra Danmark.
Jag kommer från Sverige.
Jeg kommer fra Norge. (Bokmål)
Eg kjem frå Noreg. (Nynorsk)
Ég kem frá Íslandi.
Tulen Suomesta.

Vad kom ni fram till?

Slutligen

Kort introduktion till "Språken i Norden" (gå igenom av läraren och delas ut).

Grön: Danmark

Blå: Sverige

Gul : Norge -bokmål

Lila Norge - nynorsk

Svart: Island

Turkos: Finsk

1

Jeg hedder (Dan)

Jag heter (Sve)

Jeg heter (Nor bok)

Eg heiter (Nor ny)

Ég heiti (Isl)

Minun nimeni on (Fin)

2

Jeg er xx år. (Dan)

Jag är xx år. (Sve)

Jeg er xx år. (Nor bok)

Eg er xx år. (Nor ny)

Ég er xx ára. (Isl)

Olen xx vuotias. (Fin)

3

Jeg går i xx. klasse. (Dan)

Jag går i xx. klass. (Sve)

Jeg går i xx klasse. (Nor bok)

Eg går i xx. klasse. (Nor ny)

Ég er í xx. bekk. (Isl)

Käyn xx. luokkaa. (Fin)

4

Vi er xx elever i klassen. (Dan)

Vi är xx elever i klassen. (Sve)

Vi er xx elever i klassen. (Nor bok)

Vi er xx elever i klassen. (Nor ny)

Við erum xx nemendur í bekknum. (Isl)

**Meidän luokallamme on xxx oppilasta.
(Fin)**

5

Skolen hedder (Dan)

Skolan heter (Sve)

Skolen heter (Nor bok)

Skulen heiter (Nor ny)

Skólinn heitir (Isl)

Koulun nimi on (Fin)

6

Der er xxx elever på skolen. (Dan)

Det är xxx elever på skolan. (Sve)

Det er xxx elever på skolen. (Nor bok)

Det er xxx elevar på skulen. (Nor ny)

Það eru xx nemendur í skólanum. (Isl)

Koulussa on xxx oppilasta. (Fin)

7

Jeg bor på landet/i byen. (Dan)

Jag bor på landet/i staden. (Sve)

Jeg bor på landet / i byen. (Nor bok)

Eg bur på landet / i byen. (Nor ny)

Ég bý í sveit/bæ. (Isl)

Asun maalla/kaupungissa. (Fin)

8

Jeg kommer fra Danmark. (Dan)

Jag kommer från Sverige. (Sve)

Jeg kommer fra Norge. (Nor bok)

Eg kjem frå Noreg. (Nor ny)

Ég kem frá Íslandi. (Isl)

Tulen Suomesta. (Fin)

9

**Jeg vil gerne vide mere om landene og
sprogene i Norden. (Dan)**

**Jag vill gärna veta mer om länderna och
språken i Norden. (Sve)**

**Jeg vil gjerne vite mer om land og språk i
Norden. (Nor bok)**

**Eg vil gjerne veta meir om land og språk i
Norden. (Nor ny)**

**Ég vil gjarnan fræðast meira um löndin
og tungumálin á Norðurlöndum. (Isl)**

**Haluan tietää enemmän Pohjoismaista ja
niiden kielistä. (Fin)**

Kapitel 3

Nordiska språk

Av Birgitta Lindgren, nordisk sekreterare vid Språkrådet (f.d. Svenska språknämnden)

Historik och släktskap

Historiskt sett har de skandinaviska språken (danska, norska och svenska) uppstått ur ett och samma språk, urnordiskan. Omkring år 800 brukar man räkna med att de skilda språken började utvecklas.

I Norden talas två andra språk som är nära besläktade med de skandinaviska språken: isländska och färöiska. De har en gång uppstått ur västnorska dialekter. De skandinaviska språken samt isländska och färöiska utgör språkgruppen nordgermanska språk. (Ofta benämns de med den mindre lyckade beteckningen nordiska språk.)

Men det finns också andra språk. Finska, som tillsammans med svenska är nationalspråk i Finland och som dessutom är officiellt minoritetsspråk i Sverige. Samiska finns i olika varianter i Norge, Sverige och Finland. Så finns det två språk som uppstått som varianter av finska: meänkieli, som talas i Tornedalen, och kvänska, som talas i Norge. Finska med varianterna meänkieli och kvänska är besläktade med samiska, men inte med de nordgermanska språken. På Grönland, som också tillhör Norden genom att det är en del av det danska riket, talas grönländska, som är helt obesläktat med de övriga språken i Norden. Utöver dessa språk finns på flera håll i Norden sedan gammalt romani och jiddisch. Sedan finns cirka 200 andra språk som kommit in med invandringen.

Den nordiska språkförståelsen

De skandinaviska språken (danska, norska och svenska) är så lika varandra att man gott kunde bedöma dem som dialekter av samma språk. Men eftersom de har varsitt skriftspråk och dessutom är huvudspråk i varsitt land så beskrivs de som skilda språk. Även om det finns skillnader som ställer till med förståelseproblem är likheterna så stora att det finns en spontan ömsesidig förståelse och en tradition för att personer som kan något av dessa språk umgås med varandra utan att någon behöver byta om till ett annat språk, var och en kan tala sitt språk. Detta är inte helt unikt i världen, men inte heller helt vanligt.

Eftersom Färöarna och Grönland är en del av det danska riket, lär man sig där danska som första främmande språk. Så har det varit även på Island, som tidigare var en del av det danska riket. Nu är engelska första främmande språk där. Danska (alternativt norska eller svenska) finns dock kvar som obligatoriskt skolämne.

Finland var tidigare del av det svenska riket, och ca 6 procent av befolkningen där har i dag svenska som modersmål. Svenskan är officiellt jämställd med finskan som nationalspråk. Därtill är svenska obligatoriskt skolämne för elever med finska som modersmål. De som har samiska som modersmål är tvåspråkiga, och kan vanligen även norska eller svenska.

Genom att även de som inte har ett skandinaviskt språk som modersmål ändå i mer eller mindre hög grad behärskar något skandinaviskt språk, omfattar den nordiska språkförståelsen i princip hela Norden.

danska/norska	svenska	Kommentar
bevæge/bevege	1. flytta 2. beveka	
Bolig	bostad	
By	stad	sv. by = da., no. Landsby
Dyrke	1. odla 2. dyrka	
Evne	förmåga	sv. ämne = da. emne
fælles/felles	gemensam	
Forlange	kräva	sv. förlänga = da. forlænge, no. forlenge
Formål	syfte	sv. föremål = da. genstand. no. gjenstand
forskellig/ forskjellig	olik	
Heldig	tursam, lyckosam	
Høst	skörd	sv. höst = da., no. efterår
karaktær/karakter	1. karaktär 2. betyg	
Kjole	klänning	sv. kjol = da. nederdel, no. skjørt
Kun	bara	

Kunstig	konstgjord, tillgjord	sv. konstig = da., no. underlig
Mangle	sakna	sv. mangla = da. rulle tøj; lægge pres på, no. rulle tøy; legge press på
Nabo	granne	
pæn/pen	söt, vacker	
pleje/pleie	1. bruka 2. vårda	
Rolig	lugn	sv. rolig = da., no. morsom
sæbe/såpa	1. tvål 2. såpa	
Semester	termin	sv. semester = da., no. ferie
Skuffelse	göra besviken	
spøg/spøk	skämt	sv. spøke = da. spøgelse, no. spøkelse
travlt/travelt	mycket att göra, bråttom	
True	hota	sv. truga = da., no. nøde
uge/uke	vecka	
Værelse	rum	sv. varelse = da. væsen, no. vesen
vindue/vindu	fönster	

Likheter och olikheter i de skandinaviska språken

Att skilja på danska och norska i skrift

Eftersom bokstäverna *æ* och *ø* används både i danska och norska, kan det vara svårt för en svensk att se skillnad på danska och norska i skrift. Här följer några enkla tips:

Om det finns många *æ* i texten, är den sannolikt dansk. Säkra tecken på norska är *ei* (som i *vei* = väg), *au* (som i *sau* 'får'), *øy* (som i *øye* = öga). Sedan har norskan (som svenskan) nästan alltid *p*, *t*, *k* i ord där danskan har *b*, *d*, *g*. Jämför *gap*, *fat*, *rik* (i norska och svenska) och *gab*, *fod*, *rig* (i danska). Om du hittar orden *eg* (= jag), *ikkje* (= inte) och *etter* (= efter), så är det en norsk text. Om du hittar orden *I* ('ni'), *jeres* ('er') är det en dansk text.

Danskt uttal

Det som kan vara svårt eller låta avvikande för en svensk i det danska uttalet är stark reducereing av vissa ljud, ett annorlunda uttal av vissa vokaler och den s.k. stöten.

Reducering. I svenska öron låter det som om danskar drar ihop eller till och med sväljer en del av orden. I det vanliga ordet *lige* ('lika; rakt; just') hör vi inget *g*. Det gör vi inte heller i *lægerne* (= läkarna). Det låter för oss likadant som *lærerne* (= lärarna), eftersom vi inte kan höra r-ljuden i det ordet. Orden *lære* (= lära) och *lærer* (= lärare) sammanfaller också i uttalet. Sammanhanget brukar dock klargöra detta. Ibland är vissa bokstäver faktiskt stumma. Precis som i svenskan hörs inte *h* i *hjul*, och inte heller i fall som *hvem* (= vem). I ord som *land* och *ild* (= eld) uttalas inte *d*.

Annorlunda uttal. I danskan uttalas *d* ibland som *th* i eng. *the*. t.ex. i *bad* och *lede*. A-ljudet kan variera. Ibland låter det som /ä/ eller t.o.m. /e / i våra öron: *male* (= mala; måla) kan låta som *mæle* (= 'mäla, säga'). I slutet av ord eller i ändelser låter *e* som /ö/ eller /å/: *lige*, *lærer*. Ibland kan *i* låta som /e/: *frisk* kan låta som *fresk*. Att *mig* och *dig* uttalas som /maj/ och /daj/ är inte så långt ifrån svenska *mej* och *dej*, men tänk på att *jeg* (jag) uttalas på motsvarande sätt – /jaj/.

Stöt. I vissa ord görs ett stopp. Det kallas stöt. Det ställer egentligen inte till med några förståelseproblem.

Danska räkneord

De danska räkneorden kan vara knepiga. Att *tyve* är 20, *tredve* är 30 och *fyrre* är 40 är inte så svårt att lista ut. Sedan blir det mer avvikande: 50 heter *halvtreds*, 60 *tres*, 70 *halvfjerds*, 80 *firs* och 90 *halvfems*. (Det kan också heta *femti*, *seksti*, *syvti*, *otti*, *niti*.) Entalen kommer före tiotalen: 21 utläses *en och tyve*.

Norska

I allmänhet är det ganska lätt för en svensk att förstå norskt tal. Men det kan låta väldigt olika, eftersom det är vanligt att norrmän gärna använder sin dialekt i alla sammanhang. Så här olika kan det låta: "Hvorfor kom dere ikke?" och "Kvifor kjem dokker ikkje?" ('Varför kom ni inte?').

En annan orsak till att det finns variationer i norskan även i skrift är att det finns två skriftformer: bokmål och nynorsk. Bokmål liknar mycket danska, eftersom det från början bygger på danskt skriftspråk. Det beror på att Norge länge var en del av det danska riket (1536–1814), och danska användes som skriftspråk ändå in på 1850-talet. Därefter började man "förnorska" skriften. Samtidigt ville andra ha ett skriftspråk som utgick från norska dialekter och så konstruerades nynorsk. I vissa avseenden liknar nynorsk svenska. Det heter t.ex. *djup*, *sjuk* när det på bokmål heter *dyp* och *syk*.

En översikt över skillnader danska, norska och svenska

Följande tabell är hämtad från *Skandinavisk ordbok*.

	danska	Norska	svenska
Teckentyper	æ, ø ks	æ, ø ks	ä, ö x
Bokstavsordning	æ, ø, å	æ, ø, å	å, ä, ö
Ändelsevokaler	bade, lampen	bade/bada, lampen/ lampa	bada, lampan
lång och kort form	have, give	ha/have, gi/gjeve	ha, ge/giva
Slutkonsonant	væg, top, hat	vegg, topp, hatt	vägg, topp, hatt
Nekande partikel	u-: uvilje	u-: uvilje	o-: ovilja
Konsonanter	b, d, g: gab, rig, fod	p, t, k: gap, rik, fot	p, t, k: gap, rik, fot
	k/kk: tak, takke	kk: takk, takke	ck: tack, tacke
	hv: hvid, hverken	hv/kv/v: hvit/kvit, verken	v: vit, varken

	v: mave, skov	v/g: mage/mave, skog	g: mage, skog
	vn: havn	vn/mn: havn/hamn	mn: hamn
	nd: kande	nn: kanne	nn: kanna
	ld: fald	ll: fall	ll: fall
Vokaler	a: sang	a/o: sang/song	å: sång
	å: hånd	a/å: hand/hånd	a: hand
	e: hest	e: hest	ä: häst
	æ: præst	e: prest	ä: präst
	e/æ: mel, mælk	e/jø: mel/mjøl, melk/ mælk	jö: mjöl, mjölk
	u: kunst, bund	u/o: kunst, bunn/botn	o: konst, botten
	y: byde, syg	y/ju: by(de), syk/sjuk	ju: bjuda, sjuk
	e: ben, sten	ei/e: ben/bein, stein	e: ben, sten
	ej: vej	ei/eg: vei/veg	äg: väg
	ø: høst	ø/au: høst/haust	ö höst
	øj: øje	øy/au: øye/auge	ög: öga

Ordförrådet i danska och norska

Den större delen av ordförrådet är så likartad i de skandinaviska språken att uppemot 75 % av orden i en dansk eller norsk text är omedelbart begriplig när man väl har insett de systematiska skillnaderna. Men bland de ord som avviker finns många mycket vanliga ord. Det kan vara ord som är unika eller ord som vi har motsvarigheter till men som inte betyder samma sak. Den typen kallas lömska ord eller falska vänner. Här följer ett litet urval ord som kan vara bra att känna till. I *Skandinavisk ordbok* kan du slå upp flera ord. Den finns som vanlig bok och som nätordbok <<http://www.nordskol.org/ordbog/>>.

Några danska ord

Danska	Svenska	Kommentar
dreng	Pojke	
have	trädgård	
hyggelig	Mysig	sv. <i>hygglig</i> = da. <i>Flink</i>
lide	1. tycka om 2. lida	
pige	Flicka	sv. <i>piga</i> = da. <i>tjenestepige</i>

Några norska ord

Norska	Svenska	Kommentar
anledning	tillfälle	sv. <i>anledning</i> = no. <i>grunn</i>
gutt		
kino		
koselig	Mysig	
rar	underlig	sv. <i>rar</i> = no. <i>Søt</i>

Några ord som finns i både danska och norska

Danska/Norska	Svenska	Kommentar
by	Stad	sv. <i>by</i> = da., no. <i>landsby</i>
fælles/felles	gemensam	
forskellig/ forskjellig	Olik	
heldig	tursam, lyckosam	
kun	Bara	
pleje/pleie	1. bruka 2. vårda	
rolig	Lugn	sv. <i>rolig</i> = da., no. <i>morsom</i>
semester	Termin	sv. <i>semester</i> = da., no. <i>Ferie</i>
uge/uke	Vecka	
vindue/vindu	Fönster	

Kapitel 4

Språkliga uppgifter i anslutning till alla fem filmerna

Nedan anges ett tillvägagångssätt som kan användas vid det språkliga arbetet med *alla* de fem filmerna. Man arbetar med en film åt gången.

Dialogtexterna hämtas från www.nordenibio.org.

Dialogtexterna finns både som pdf-fil och som MS Word-fil. Man kan lägga in Word-filen i ett ordbehandlingsprogram när man ska arbeta med språkuppgifter som utgår från dialoger. Det ger möjlighet till att arbeta dynamiskt med dialogerna. Man kan t.ex.:

- välja ut meningar
- byta ut ord och bilda nya meningar
- göra översikter av skillnader och likheter
- markera skillnader och likheter med olika färger osv.

Det kan vara klokt att arbeta med de språkliga uppgifterna innan filmen visas.

Det sätter fantasin i rörelse. Man skapar själv "bilder" samtidigt som språket fokuseras.

Självfallet är det också möjligt att se filmen/filmerna först för att få en upplevelse av helheten, och att sedan arbeta med de språkliga uppgifterna.

Först: fokus på stavningen

Dialogen i den utvalda filmen delas ut (eventuellt utan att man nämner ursprungslandet).

Dialogen laddas ner från hemsidan och skrivs ut ut.

Eleverna läser parvis texten högt och besvarar sedan nedanstående frågor.

- På vilket språk är dialogen skriven? Begrunda.
- Skriv en sammanfattning av dialogen. (*Innehöll den ord som gjorde det omöjligt att förstå sammanhanget? Använd i så fall ett lexikon (nyttja eventuellt nätordboken på www.nordskol.org. Alternativt kan läraren förklara orden, men först efter att eleverna försökt gissa sig till deras betydelser.*)
- Diskutera filmens tema och möjliga budskap.

Så ska likheterna och skillnaderna mellan skriftspråken tas upp.

Översikten från kapitlet "De nordiska språken" delas ut till eleverna.

Dela upp texten (eller delar av den) i ord som skrivs:

- som på det egna språket

- som skrivs på annat sätt än motsvarande ord på det egna språket
 - som är helt annorlunda än motsvarande ord på det egna språket
- Därefter fokuseras särskilda områden, t.ex. konsonantskillnader.

Så går man igenom ovanstående uppgifter tillsammans.

Sedan: uttalet fokuseras

Filmen - bara ljudbandet spelas upp (viktigt!)

Lyssna och följ samtidigt med i den utdelade dialogtexten.

- Uppgift: Rita en ring kring de bokstäver som uttalas på annat sätt än i det egna språket.

Alternativt:

- Dela klassen i två grupper. Låt den ena gruppen rita en ring kring bokstäver som uttalas på samma sätt som i det egna språket. Låt den andra gruppen rita en ring kring de bokstäver som uttalas på annat sätt än i det egna språket.

Gå så igenom resultatet tillsammans. Försök uppfatta karakteristiska skillnader och möjliga likheter mellan de två språken.

Därefter

Nu ska filmen visas med textning på ursprungslandets språk.

Samtala om filmen:

- Var det svårt att förstå vad personerna talade om?
- Diskutera om vilken betydelse det har för förståelsen att ni nu "hade bilder till".

Slutligen

Man kan fortsätta arbetet på många sätt. Här är några:

- **Sätt en eller flera av personerna i "heta stolen".** Ställ frågor som: Varför gjorde du...? Varför sa du...? Vad skulle du annars ha kunnat göra...? Vad ska hända dig nästa år...?
- **Låt personerna mötas igen när ett halvår har gått.** Fördela rollerna. Låt skådespelarna säga dialogens repliker på originalspråket. Sök hjälp i dialogutskriften.
- **Ändra historien med utgångspunkt från repliker i dialogen (genomförs parvis eller individuellt).** Ladda in dialogen i ett ordbehandlingsprogram och lek med repliker och personer.
- **Skriv en filmrecension.**
- **Utveckla filmens handling genom att skriva en fortsättning på den.** Vad kommer att hända under de följande två dagarna?
- **Gå tillbaka i tiden.** Låt handlingen börja två dygn innan filmens handling börjar (t.ex. prosa, drama, film).

- **Om filmen inte är från ditt eget land** ska du nu överföra handlingen till ditt land (välj genre, t.ex. prosa, drama, film, saga, rap).
- **Låt replikerna byta plats och skapa en ny handling.** Använd Word-filen som hämtas på hemsidan och laddas ner på datorn.
- **Sök informationer om filmen och dess regissör på nätet.** På vilka filmfestivaler har den visats? Har den prisbelönats? Ta fram uppgifter om regissörens person. Vilka andra filmer har han eller hon regisserat? Osv.

Utvärdering

Alla elever ska besvara följande frågor (muntligen eller skriftligen):

- Vad har jag nu lärt mig om nordiska språk? Ange minst tre saker.
- Vilka ord på landets språk har jag nu lärt mig så bra att jag är säker på att jag kommer ihåg dem?

Avslutningsvis kan eleverna utarbeta en ordlista tillsammans.

Flera språkuppgifter i anslutning till de fem filmerna

Nedanstående uppgifter har utarbetats med hänsyn till det fördjupade arbetet med språkuppgifter i undervisningen i danska skolor. Många av uppgifterna kan omarbetas så att de kan nyttjas i undervisningen i de andra nordiska länderna.

Dialogtexterna laddas hem från www.nordenibio.org.

Dialogtexterna finns både som pdf-fil och som MS Word-fil. Word-filen kan hämtas till ett ordbehandlingsprogram inför arbetet med de språkuppgifter som baseras på dialogutskriften.

Danmark: Fisk (Jakob Rasmussen)

Det är mycket kännetecknande att de ljudmässiga förändringar som har skett i det danska språket under de senaste hundra åren har fjärrmat danskan från de andra nordiska språken. Det innebär bland annat att sambandet mellan danska ords uttal och stavning nu är svagare än förr. Faktum är att uttalet av vart tredje danskt ord har ändrats under de senaste 150 åren. Det är också kännetecknande att bokstäver och ord "sväljs", att ord uttalas helt annorlunda än de skrivs, och att talspråkliga meningar kan avslutas med ett litet "ick" eller "ick 'å" = är det inte så? Ordet "ick" är bara en utfyllnad utan innebörd.

Med utgångspunkt i dialogen (den utskrivna) ska nu likheter och skillnader mellan tal och skrift studeras.

Först

Den utskrivna dialogen ska läsas högt av eleverna två och två. De ska stryka under de ord som de lägger eftertryck på, samt ange hur de betonar slutet av meningarna.

Sedan

- Ta reda på de olika sätt som a uttalas på (försök finna regler)
- Ange bokstäver som uttalas svagt eller "sväljs" helt
- Finn ord som uttalas på ett helt annat sätt än det de skrivs på

Därefter

Spela upp filmens ljudband och låt eleverna följa med i dialogutskriften.

Låt eleverna jämföra sitt uttal med Carstens och Louises. Ange skillnader och likheter. Kan de komma på var i Danmark Carsten och Louise bor?

Slutligen

Skriv om dialogen till korrekt skriftspråk.

- Diskutera skillnaden mellan danskt tal- och skriftspråk.

Finland: Perkele (Arto Tuohimaa)

Finskan tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen vilkens ursprung är området kring Uralbergen. Därför är finskan mycket annorlunda i jämförelse med de andra språken i Norden. Men det finns ord från finskan som har tagits upp i andra nordiska språk, t.ex. sauna.

(http://www.finland.dk/sprog/finsk/hyvaa_paivaa/indfoering.html är en hemsida med en bra och lättillgänglig introduktion till finskan.)

Först

Det kan vara en god idé att se filmen först (eventuellt bara en del av den) för att försöka förstå dess tema, budskap och humor.

Sedan

Utskrifter av dialogen delas ut. Sök vad som kännetecknar finsk stavning och som är annorlunda på svenska, t.ex. andra bokstäver, vokalsammanställningar osv.

Pröva så att högläsa dialogen (parvis). (*Uttalet av de finska orden är inte svårt, och har få och fasta regler. Huvudregeln är att finska talas som det skrivs. När man uttalar finska ord ska man antingen överdriva eller hålla igen lite.*)

Därefter

Spela upp filmens ljudband och följ med i dialogutskriften.

Man ska nu lyssna på språket och samtidigt försöka förstå det - utan att kunna det! Det är en bra övning.

- Vad lade ni märke till?

Slutligen

Filmen visas nu med svensk undertext.

Utvärdering

Vad vet ni nu om finska, som ni inte visste förut?

Om ni som lärare önskar ägna finskan mer tid, så gå till:

<http://www.finland.se/sv/>

<http://virtual.finland.fi/finfo/svenska/svenskafinland.html#Spraklagstiftningen>

Island: Móðan (Jón Karl Helgason)

Isländska är ett västnordiskt språk.

Det är viktigt att veta att isländskan inte har förändrats lika mycket från fornnordiskan som de skandinaviska språken.

Det är inget krav på att man arbetar med isländskan i Sverige, men det är ändå en bra idé att ägna isländskan en del tid. Det kan t.ex. skärpa språkmedvetenheten.

Först

Det är bra att se filmen först (eventuellt bara en del av den) och försöka förstå dess tema, budskap, humor osv.

Sedan

Dela ut dialogutskrifter. Låt eleverna arbeta i par.

- Sök det kännetecknande för stavningen - och det som är annorlunda jämfört med svenskan, t.ex. andra bokstäver.
- Finn ord som ni känner igen direkt.

Låt sedan eleverna parvis högläsa en del av dialogen.

Därefter

Spela upp filmens ljudband och följ med i dialogutskriften.

Lyssna på språket och försök samtidigt förstå vad som sägs - även om ni inte förstår det! Det är en nyttig övning.

- Vad lade ni märke till?

Slutligen

Visa hela filmen med svensk undertext.

Utvärdering

Vad vet ni nu om isländskan som ni inte visste förut?

Norge: Hjemmekamp (Martin Lund)

Om filmen visas innan ni börjar arbeta med språkuppgifterna bör den visas utan undertext (varken norsk eller svensk). Även om personerna i filmen talar snabbt går det att följa med i handlingen. Eleverna kan troligen också uppfatta filmens tema och budskap.

Först

Dela ut utskrifter av dialogen (eller delar av den). Låt eleverna arbeta parvis. Låt eleverna studera likheter och skillnader mellan norskt och svenskt skriftspråk och talspråksuttal med utgångspunkt från dialogutskriften (se exemplet längre ner).

Om filmen inte har visats ska hela dialogen läsas upp, vilket främjar förståelsen (om eleverna träffar på svåra ord ska de först gissa vad de betyder och sedan använda sig av nätordboken från nordskol.org). Diskutera sedan filmens tema och budskap. Om ni redan visat filmen ska ni nu läsa dialogen högt (eller om tiden är knapp, den första delen av den).

Utifrån de första (minst tre) replikerna (från "Välkommen" till och med "...dagens fight") ska eleverna nu utarbeta en översikt över skillnader och likheter mellan norskt och svenskt skriftspråk. Dela upp arbetet och låt eleverna söka ord:

- som stavas lika
- som liknar varandra mycket
- som skiljer sig helt från svenska ord
- som liknar svenska ord men har en annan betydelse

Sedan

Sedan fokuserar vi ord som liknar varandra mycket, men som skiljer sig från varandra på ett eller flera sätt (översikten över grannspråkens skillnader *kan* delas ut, men man ska helst vänta med det till senare). Eleverna ska nu försöka komma fram till vilka regler som gäller för skillnaderna skriftspråken emellan. Alla resultat går igenom gemensamt.

Därefter

Begrunda därefter hur orden troligen ska uttalas.

Slutligen

Spela upp filmens ljudband och följ samtidigt med i dialogutskriften. Rita en ring omkring (eller stryk under) de bokstäver som uttalas annorlunda än i svenska ord. Gissade jag rätt eller fattade jag något jag inte förstätt innan?

Utarbeta nu en översikt över skillnaderna i skrift och uttal. Jämför med Birgitta Lindgrens genomgång i kapitel 3; "Nordiska språk". Arbeta gärna även med Jens Cramers text "En introduktion til sprogene i Norden", som kan laddas ner från www.nordenibio.org.

Stavning (lärarhjälp)

Språkliga iakttagelser (norska/svenska) utgående från dialogens början.

litt/lite tt/te

vei/väg ei/äg

rommet/rummet o/u

avgjøres/avgörs res/rs

spennende/spännande e/ä

grunn/grund nn/nd

like/like ke/ka

uke/vecka

suksess/succé (främmande ord)

På norska undviker man bl.a. c, som skrivs mer ljudligt. Därför blir cc till ks. Prestasjon är ett annat exempel på ett främmande ord med ljudnära stavning. Liknande ord på svenska stavas som regel likadant som det ursprungliga främmande ordet.

Suksess/succé - (på norska blir slutkonsonanten dubbel när konsonantstavelsen betonas - undantaget är m (t.ex. i ordet kom, som stavas med ett m trots att det är betonat). Fight är ett engelskt låneord. Engelska ord används mer och mer i norskan. Det ska dock nämnas att man tar fram norska ord som kan nyttjas i stället för de främmande orden. En del av dessa får genomslag i språket.

Uttal (hjälp till läraren)

Av Kristin Ørjasætter, lektor vid Nordisk Institut, Århus Universitet.

På norska uttalas alla stavelser, även de obetonade.

På östnorska uttalas l som tjockt l, dvs. som retroflect l, när det kommer efter s eller b.

Det norska a-ljudet liknar det svenska a-ljudet i ord som hastig.

Och. Motsvarande norska ord, *og*, uttalas som å. (I filmen uttalas båda bokstäverna o och g, men det beror på att reportern vilar på ordet medan han väntar på nästa sak han ska kommentera.)

Ordet *morgen/en* uttalas på flera olika sätt i filmen: mårngen, mårning och mårn. Det vanliga

östnorska uttalet är måren (med stumt g, betoning på den första vokalen och obetonat e). Men när det gäller den bestämda formen *morgenen* säger man ofta mårgeⁿen, dvs. g uttalas som ett resultat av en viss betoning av vokalen e i stavelsen *ge*.

Oppgjøret/uppgörelsen - gj uttalas som j, liksom g i det svenska ordet

u i *Rune* och *trua* (trua är talspråk och betyder att förlita sig på). Det norska u-ljudet är spetsigt och uttalas liksom i svenskan långt fram i munnen.

Kikke (k före i uttalas som k+j+i/e, dvs. ljudet låter ungefär som ch-ljudet i det tyska ich. Detta ljud kan också stavas tj.

Skjedd (s+k+i uttalas som ch i chips). Det här ljudet kan också stavas s+k+j (varvid ljudet är oberoende av vilken vokal som följer).

Hard. I de flesta norska dialekter uttalas r framme i munnen. När r står framför en tandkonsonant (som t, d, s, n och l) glider uttalet av de två ljuden ihop. Detta kallas retroflex. Fenomenet förekommer inte i de dialekter där r-ljudet uttalas som tungrots-r.

Hælen fløtte - ett muntligt uttryck. L uttalas här tjockt. Se förklaringen ovan.

Norskt talspråk kännetecknas av att tonhöjden ökar i slutet av meningar. I svenskan sker ingen sådan tonhöjning och i danskan förekommer stora skillnader. I västra Danmark brukar tonhöjden sjunka i slutet av meningar.

Sverige: Natan (Jonas Bergergård och Jonas Holmström)

OBS! För svenskt vidkommande ser naturligtvis språkuppgifterna till denna film annorlunda ut än till de andra filmerna. Förslagsvis kan man använda den svenska filmen till att låta eleverna undersöka skillnader och likheter mellan skandinaviska ord, samt även diskutera dialekt som fenomen.

Om ni visar filmen innan ni har arbetat med språkuppgifterna bör den ses utan undertexter. Observera det snabba och ibland otydliga sättet att prata, samt den utpräglade värmländska dialekten.

Överkurs: Med utgångspunkt från val av undertext på norska respektive danska, samt dialogutskriften, ska likheter och skillnader mellan svenska och norska och danska sökas både när det gäller ord och ordföljder.

Först

Dialogutskriften delas ut (eventuellt bara utskrifter av delar av dialogen). Eleverna ska arbeta parvis. Filmens tema och budskap diskuteras.

Sedan

(Överkurs) Genom att se filmen med undertexter på norska respektive danska ska eleverna utarbeta en översikt över skillnader och likheter mellan svenskan, danskan och norskan. Notera ord som stavas lika, ord som liknar varandra och ord som är helt annorlunda i danska/norska.

Fokusera sedan de ord som liknar varandra i språken, men skiljer sig från varandra på ett eller flera sätt. Låt eleverna ge förslag till vilka regler som gäller för skillnaderna mellan skriftspråken. Gå igenom allt detta tillsammans.

Slutligen

Spela upp filmens ljudband och följ samtidigt med i dialogutskriften. Rita en ring kring (eller stryk under) de bokstäver som uttalas på ett särskilt dialektalt sätt.

Utarbeta en översikt över skillnaderna i skrift och uttal.

Stavning (hjälp till läraren)

Språkliga iakttagelser (svenska/danska)

Kock/kok (ck/k)

Vad/hvad (v/hv)

Letar/leder (t/d och a/e)

Är/er (ä/e)

Bara/bare (vokäländelserna är skilda i både substantiv och verb)

Att/at och sett/set (slutkonsonanten dubblas i svenskan)

Långt/langt (å/a)

Vänta/vente (ä/e)

Sax/saks (x/ks)

Ordföljden i svenska resp. danska

Ta ner den/ tag den ned

Man bara öppnar den/ man åbner den bare

Det svenska ordet korv är ett exempel på vad man i Danmark kallar en *lumsk lighed* eller *falsk ven*. På danska heter det som bekant *pølse*!

Kapitel 5

Humor - det gemensamma temat

Om man får en inblick i ett lands humor får man också inblick i dess folksjäl.

Efter att ha gjort uppgifterna ska eleverna ge exempel på vad som kan vara roligt för en "infödd" (dvs. en person från det aktuella landet). Personer från andra nordiska länder kan uppleva andra avsnitt av filmen som humoristiska. Det kan till och med hända att de inte alls upplever filmen som rolig eller humoristisk.

I det här kapitlet anges också några hemsidor som kan vara till nytta när ni diskuterar humor. Webbssidorna kan också öka kunskaperna om det nordiska språk som studeras. Med utgångspunkt från skillnaderna och likheterna grannspråken emellan kan läraren eller eleverna själva nu utarbeta språkuppgifter. En sådan skulle kunna vara att välja ut ett skämt och översätta det direkt till det egna språket. Sök likheter och skillnader mellan språken. Ändra sedan översättningen så att det roliga i skämtet eller vitsen kommer fram på det andra språket.

Uppläggnings av undervisningen

Se en, flera eller alla filmer och fokusera det roliga i dem, humorn, som är deras gemensamma tema. Efter varje film ni har sett ska ni arbeta med humortemat på följande sätt:

Först

Ta upp elevernas eventuella missförstånd, fördom/ar eller fiendebild/er när det gäller det aktuella landet och dess humor och/eller andra saker som är karakteristiska för det (brainstorm).

Ägna tid åt att berätta skämt och vitsar. Diskutera deras innebörder och bibetydelser.

Sedan

Se filmen utan undertext (för att skärpa uppmärksamheten)

- Vilka avsnitt av filmen var roliga, och varför?

Därefter

Dela ut dialogskriften till eleverna och låt dem två och två läsa replikerna (svåra ord ska de först gissa betydelsen av, och sedan använda lexikon eller nätdataboken från www.nordiskol.org).

- Översätt om möjligt en del av dialogen till det egna språket. Se till att vitsar och skämt blir roliga även i sin översatta form.

Slutligen

Se filmen igen.

- Var filmen rolig/are nu?
- Fick arbetet med dialogutskriften elevernas uppfattning av humorn i filmen att ändras?
- Utarbeta en översikt över filmens humoristiska inslag.

Utvärdering

- Hur har arbetet med filmen förändrat elevernas missförstånd, fördomar och fiendebild/er?

Hemsidor om humor

(Hittade vid sökning på humor + land på Google)

En del av skämten och vitsarna kan vara lite vågade. Det är därför bäst att läraren väljer vilka skämt och vitsar eleverna ska arbeta med.

Norge: <http://www.marve.itgo.com>

Danmark: <http://www.fi.uib.no/~btk/humor/html/dansk.html>

Sverige: <http://www.100.nu/humor.htm>, <http://web.telia.com/~u38304927/>

(humorarkivet)

Humorn i de enskilda filmerna

De små avsnitten är skrivna av infödda och på ett av de tre skandinaviska språken. Eleverna kan alltså öka sin språkförståelse genom att läsa en del av dessa avsnitt.

Fisk (dansk)

Grethe Grønkjær, Undervisningskonsulent, Danmark. Text på danska:

Dansk humor er ofte satire eller underspillet humor. Det er nødvendigt at lytte og se mimikken på de talende for at forstå humoren. Filmen er et eksempel på typisk dansk humor. Parret er en parodi – et kærestepar som intet har til fælles.

Der bliver sat 'stop' for deres kæresteforhold på en barsk måde.

Med kendskab til folkeeventyr og vendinger som "Ulven kommer", "3. gang er lykkens gang" og "alle gode gange tre" (intertekstuelle referencer) ved man hvad der sker. At Carsten så bliver ramt af en bil, er meget overraskende.

For at forstå humoren i filmen er det vigtigt at forstå teksten (sloganet) på bilen som rammer Carsten: "DET ' DER INGEN BEN I".

"DET ' DER INGEN BEN I" er en sproglig vending der betyder: "det er der ingen problemer i". Ligeledes er vendingen en intertekstuel reference til reklamespots fra slutningen af 90erne

med det formål at sælge flere fisk. Her blev ovenstående sætning også brugt. Det er med til at gøre 'Fisk' endnu morsommer.

Mange mennesker vil ikke spise fisk hvis der er ben i i angst for at få et ben galt i halsen.

Perkele (finsk)

Kirsi Parikka, Nordiskt informationskontor i Jyväskylä

Första reaktionen på filmens namn var förvirring; vad är det egentligen frågan om? Perkele är nämligen ett finskt kraftuttryck. Filmen börjar med likadan förvirring när tre buttra män sitter alldeles tysta i bilen. Och det fortsätter under många minuter. Filmens miljö är beträngd och gammalmodig, som man kan inte låta bli att le för.

Finsk tystlåthet syns i filmen med humorns hjälp. När någon ska säga någonting används ganska säkert ordet Perkele. Männerna i filmen känns som äkta ungar på landsbygden. Det är lätt att skratta åt dem och deras missöden.

Jag tyckte att roligaste i filmen var att följa mannen på isen och hans tjurskallighet. Det visar ju antagligen den finska sisun! En rolig och varm stämning blev kvar efter filmen, sist och slutligen kan finska gubbstrutar visa sina känslor. Alltså vid behov.

Móðan (isländsk)

*María Jónsdóttir, Forstöðumaður Norraenu upplýsingaskrifstofunnar
Nordiska informationskontoret, Akureyri, Island. Text på danska:*

Den islandske kortfilm "Móðan" skildrer mødet mellem den trendy, supersmarte stewardesse og sympatiske, men ubehjælpssomme antihelt ... som mødes på en lukket bilvask.

Stewardessen kommer til at låse sin nøgle inde i bilen, hvor også hendes lille dreng sidder. Nu gælder det for antihelten om at vise sine evner og kræfter over for den smukke kvinde. Den ene groteske scene afløser den anden i et forsøg på at åbne bilen. Der er de to voksne uden for bilen og de to inde i bilen, den lille dreng - og en schæferhund. Grotesk og morsomt.

Hjemmekamp (norsk)

Guri Hanssen, Nordisk informasjonskontor i Alta, Nordnorge. Text på norska:

Filmen er morsom fordi den tar en velkjent situasjon for de fleste unge, som ikke kommer seg opp om morgningen, og setter den i sammenheng med et kjent sportsfenomen som kommentatorboksen jo er. Dermed får du spenning og utvikling i en ellers kjedelig situasjon, og den overfladiske talestrømmen passer forbløffende godt inn i denne situasjonen som den kanskje også gjør i andre situasjoner.

Natan (svensk)

Karin Södersten, verksamhetsledare, Nordiska informationskontoret i Göteborg

Denne Natan är en fumlig person, och "fyrkantig" så att säga. Det kan man se som dråpligt. Några situationer är lustiga och som man kan skratta åt. T.ex. då han som vuxen blir rädd för hundvalpen och heller inte vågar fråga efter toaletten. Plötsligen ger Natan sig bara av från kenneln utan att varsko de andra. Han går ut för att gömma sig i skogen. Filmen beskriver en vuxen människas rädsla och försiktighet i relationen med människor och inför en hundvalp, vilket kan ses som en lustighet. Slutet kan tolkas som lyckligt, då kennelägaren och Natan verkar ha funnit varandra i en spirande kärlek.

Kapitel 6

Filmens uttrycksmedel

När du nu ska fokusera både språkuppgifterna och filmernas uttrycksmedel kan det vara en mycket bra idé att arbeta med språkuppgifterna *innan* ni ser filmen (se kapitel 4 om språkuppgifter).

Nedan följer nu förslag till hur ni kan arbeta med en eller flera filmer, först med fokus på deras uttrycksmedel och sedan med deras språk. *Översikten "Dramaturgi och filmens uttrycksmedel" kan användas som orientering för läraren, men kan även delas ut till eleverna.*

Välj mellan:

- 1) att först se hela filmen, och
- 2) att se filmen avsnitt för avsnitt (på samma sätt som man kan läsa ett avsnitt av en text åt gången) och att samtala om det sedda efter varje avsnitt.

Innan ni ser filmen bör ni diskutera dess titel. Det ger idéer om filmens innehåll.

Visa filmen utan undertext.

Alternativ 1:

Först

Se hela filmen. Diskutera så filmens premiss, tema och budskap.

Sedan

- Diskutera vad som kännetecknar en icke-dokumentär kortfilm eller novellfilm (en översikt över kännetecknen kan delas ut till eleverna). I hur hög grad ser man dessa kännetecknen i den här filmen, och på vilka sätt avviker den från dem?

Sätt eventuellt in filmen i en berättarmodell, aktantmodell eller plot point-modell.

- Se nu filmen igen och koncentrera uppmärksamheten till filmens uttrycksmedel. *Filmens längd, den tid som står till buds och klassens vana vid att se och analysera film avgör hur många gånger filmen ska visas. Nedanstående uppgifter kan skrivas på papplappar, som kan fästas upp och studeras efteråt.*

- beskriv miljön
- beskriv hur personerna framställs
- beskriv hur filmbilderna beskrivits
- beskriv kameravinklarna

- beskriv ljudspåret
- beskriv kamerarörelserna
- beskriv rekvisitan
- beskriv färgerna
- beskriv nyttjade symboler

osv.

Efter varje visning ska eleverna berätta om sina iakttagelser och ange sina idéer om varför det aktuella uttryckssättet valts och vilken betydelse det har för förståelsen av filmen.

Filmen "Fisk" är utmärkt för flera grundliga genomgångar av filmiska uttrycksmedel eftersom den bara varar i fem minuter.

Stanna också filmen på några väl valda ställen och studera stillbilderna med fokus på förgrunden, mellangrunden och bakgrunden, samt det gyllene snittet (Dramaturgi och filmens uttrycksmedel).

Därefter

Nu kan man med fördel arbeta med dialogutskriften och språkuppgifterna.

Slutligen

Efter sista gången filmen visats avslutar man arbetet med den med:

- en ny diskussion av premiss, tema/n och budskap
- teman i filmen
- perspektiv i filmen
- eventuella exempel på intertextualitet

Alternativ 2:

Först

När den första visningen av filmen sker bitvis går det lätt att få grepp om vad man sett (vad händer och var, hur samverkar personerna, vad mera sker, hur fungerar ljudspåret? osv.).

Sedan

Nu ska alla arbeta med språkuppgifterna.

Slutligen

Under alla omständigheter ska filmen till sist ses i sin helhet. Man avrundar med att diskutera dess premiss, tema/n och budskap, perspektivering och intertextualitet.

Utvärdering

Vilken betydelse har det att eleverna nu har arbetat både med språkuppgifterna och filmspråket (filmens uttrycksmedel)? Diskutera detta.

Icke-dokumentära kortfilmer (fiction) och novellfilmer

Här följer en kort beskrivning av några drag som kännetecknar de två kategorierna. Observera att alla särdrag inte nödvändigtvis förekommer i en viss film.

Icke-dokumentär kortfilm (fiction)

- filmen är kortare än 15 minuter
- det förekommer inte fler personer än nödvändigt i den
- filmen har bara en handling och kan visa den kronologiskt eller med hjälp av tillbakablickar och framtidsblickar
- en eller flera saker eller en viss rekvisita är väsentliga för handlingen. En rekvisita kan också fungera som set-up.
- handlingen utspelas inom en kort tidsrymd, som kan vara densamma som filmens speltid
- ljudspåret har stor betydelse:
 - antalet repliker är oftast litet
 - ljud kan varsko om en kommande utveckling via s.k. varsel
 - bildkompositionen är "talande"
 - en berättarröst (voice-over) kan förekomma
- när det sker något dramatiskt är det ofta som om "tiden står stilla". Detta kan anges både i ljudspåret och via bilderna, t.ex. genom att filmen övergår i slow motion, eller genom att kameran dröjer vid något motiv.
- i kortfilmer används ofta och med fördel den lilla berättarmodellen (anslag, point of no return, klimaxuttoning)
- också introduktion, handling och avslutning-modellen nyttjas ofta i kortfilmer

Novellfilm

- filmen är längre än 15 minuter och kortare än en timme - speltiden är oftast en halvtimme
- den har fler medverkande än en kortfilm
- den har flera handlingar
- den har många repliker
- handlingen utspelas under längre tid: 14 dagar, en månad, en årstid
- ljudspåret (replikerna) är underordnad bildkompositionen
- den stora berättarmodellen, aktantmodellen eller plot-pointmodellen kan användas för att få grepp på filmen.

Dramaturgi och filmiska uttrycksmedel: en översikt

Översikten är avsedd att underlätta analysen av rörliga bilder: filmer, tv-reklam, musikvideos, nyhetsinslag, dokumentärfilmer, reality shows osv.

Inom filmvetenskapen används företrädesvis engelska begrepp när dramaturgi och filmiska uttrycksmedel beskrivs. Detta är beklagligt eftersom vi här behandlar nordisk språkförståelse.

Dramaturgi

En film kan berättas linjärt

Filmen har en början, en handling och ett slut (som dock kan peka framåt). Början kallas *anslaget* och avslutningsscenen kallas *uttoningen*. Ofta använder man sig av *berättarmodellen*, *den lilla berättarmodellen*, *plot-pointmodellen* eller *aktantmodellen* för att få ett grepp om filmens dramaturgi.

En annan modell som ägnar sig väl för att förklara många kortfilmer är *kosmos-kaos-kosmosmodellen*. Den modellen kan användas även i lägre klasser. Allt förefaller i förstone vara idylliskt - kosmos - men så sker det plötsligt något och kaos uppstår. Så är det någon (ibland flera personer) som ingriper och de inblandade parterna lär sig något, varefter ett nytt idylliskt kosmos uppstår. Modellen pekar mot framtiden, för alla vet att det förr eller senare uppstår ett nytt kaos. Det visas emellertid inte i filmen, så här kommer tittarens fantasi, upplevelse och erfarenhet in.

Den klassiska berättarmodellen kan laddas ner från:
<http://www.scoop.mb.dk/pdf/berettermodel.pdf>.

En film kan berättas cirkulärt

När man rör sig bakåt i tiden från filmens nutidsplan kallas det en *flashback*. När man rör sig framåt i tiden från filmens nutidsplan kallas det en *flashforward*.

Komplexa filmer

I mer komplicerade filmer, t.ex. "Pulp fiction" (1994), "21 gram" (2003) och "Innan regnet faller" (1994) vävs förfluten tid, nutid och framtid samman hela filmen igenom.

En film kan vara ett montage

Filmens tema kan belysas med hjälp av bildlyrik. I dessa fall saknar tiden betydelse.

Tema, premiss och budskap

Beskrivs bäst med exempel. En films *tema* kan vara barn som förts ihop. Filmens *premiss* kan vara att barn som förts ihop kan ha svårt att komma överens, eller att en del av barnen mobbar andra barn. Och filmens *budskap* kan vara att vuxna måste inrikta sig på att hjälpa barn som förts samman att komma överens, och se till att barnen uppför sig ordentligt mot varandra.

Berättarknep och annat som kan bygga upp stämningen

Set-up/pay-off: Man ger informationer som gör de följande scenerna trovärdiga.

Blanks: Tomrum, dvs. informationer som berättaren håller inne med, men som man med intuition, erfarenhet och kunskaper kan försöka fylla. Som tittare kan man bli överraskad: *surprised* - det sker något annat än vad man hade förväntat sig!

Clues: Sådana är nyckelord som, beroende på tittarens bakgrund av kunskaper, erfarenheter och tolkningsförmåga, kan leda till att tittaren anar vad som kommer att inträffa.

Varsel (omen, förebud) används för att skapa stämning. 1. *Bildmässigt* kan man t.ex. se korpar sväva över ett hus. Man kan bara se dem, inte höra dem. 2. I en kombination av *bildkomposition och ljudspår* kan man t.ex. se en mås och höra dess skrik. 3. I ljudspåret kan det förekomma *asynkrona ljud*. Man kan t.ex. höra däck som tjuter mot asfalt eller en ambulanssiren utan att se vare sig bildäcken eller ambulansen.

Rekvisita

En drake, en ballong, en KalleAnka-tidning, en snorkel, ett paraply osv. Rekvisita förekommer flera gånger i en film och kan ha en symbolfunktion. Draken kan t.ex. hålla sig på marken i början, men flyga iväg i slutet när huvudpersonens projekt har lyckats.

Symboler

Ett hjärta, en kista, en drake, en tiger, en nyckel, en ballong, ett brev som rivs i stycken osv.

Filmiska uttrycksmedel

Bildkompositionen

Frame: Varje sekund av en film kräver 25 frames, dvs. bilder (i en del länder använder man 30 bilder per filmsekund).

Bildbeskrivning (det avstånd som tittaren upplever att kameran har till motivet): På en bild (frame) kan motivet framträda på följande sätt: *supertotal*, *total*, *halvtotal*, *halvnära*, *nära*, *ultranära* (som också kallas *close up*).

När det gäller en bild (*frame*) som fryses på duken kan man arbeta med *förgrund*, *mellangrund* och *bakgrund*. Detta ger bilden djup och skärper tittarens uppmärksamhet. Genom att studera bakgrunden kan man t.ex. förstå mera av landskapet och miljön.
Gyllene snittet: en uppdelning av bilden där dess skilda element är harmoniskt placerade.
Horisontella linjer: Sådana ger ro, stabilitet och en känsla av ordning.
Lodräta linjer: De ger en kraftfull, monumental känsla.
Diagonala linjer: De kan betona action, rörelse och aggressivitet.

Kameravinklar

Fågelperspektiv (motivet ses uppifrån och förefaller litet och obetydligt), *normalperspektiv* (motivet befinner sig i höjd med kameran), *godperspektiv* (motivet ses underifrån och förefaller stort), samt diagonalperspektiv (motivet förefaller snett, på väg att välta eller falla).

Val av objektiv

Motivet kan filmas i en *normal vinkel* (så som vi ser det), som *tele* (motivet eller en viktig del av det har zoomats in så att det/den har skarpa konturer medan allt annat blir suddigt), som *wide* eller *vidvinkel* (motivet har zoomats ut så att man ser det som ett panorama och kan överblicka det).

Motivet kan också filmas *i fokus* och framträder då i bildcentrum med skarpa konturer. *Defokus* innebär att motivet blir suddigt. *Fokus/defokus*-filmning innebär att man skiftar mellan att fokusera och defokusera olika motiv i bilden, vilket kan ge bra effekter.

Kameran som berättare

Ifall kameran filmar motivet från en persons synvinkel kallas detta *subjektiv* kamera eller *point of view*. Om kameran filmar en annan person över en persons axel kallas det *over-a-shoulder-shot*. Om man filmar två personer på nära eller halvnära håll kallas det ett *two-shot*.

Kamerarörelser

Kameran kan vara *handhållen*, stå på ett *stativ*, vara en *steady-cam* eller vara fäst på t.ex. en bil, en helikopter eller en person.

Kameran kan också *panorera* (föras från vänster mot höger horisontellt), *tilta* (röras uppåt och neråt i vertikalplanet), *luta* (vilket bl.a. ger en psykisk distans till motivet), eller *hållas uppochner* (allt blir uppochner, men denna effekt kan också framkallas vid klippningen), *travel* (följa med ett objekt i dess rörelse, t.ex. genom att befinna sig på en dolly, vara monterad på skenor, på en bil, på en skrivbordsstol eller lyftas med en kran).

Ljus

Ljus skapar stämning och handling. Man skiljer mellan följande ljussättningar:

Normal: då används inte spotlights (dogma)

High key: allt belyses med projektorer och spotlights så att kameran kan röra sig fritt

Low key: en ljussättning som är mörk i tonen och använder sig av skuggor som uttrycksmedel

Färger

Färgtonen på en film inverkar starkt på åskådarens upplevelse av den. Blått ljus ger kyla, rött ljus värme. Man kan sätta färgfilter på kameran, och man kan även lägga in färgfilter vid klippningen. I filmer har viktig rekvisita ofta mycket klara färger (t.ex. en blå ballong, en röd matsedel, en röd cigarettändare, en röd ros osv.). Färgerna har ofta symbolvärden.

Ljud

Filmljudet kan vara synkront eller asynkront.

Synkront ljud: realljud (bild och ljud överensstämmer), *clean-sound* (ljud eller studioljud som "hör till bilderna" och läggs på vid redigeringen), musik som kommer från en radio som syns på filmen (även om ljudet lagts på i efterhand), samt effektljud (förstärkta realljud).

Asynkront ljud: bakgrundsmusik, effektljud som inte hör till bilderna men som förstärker stämningen, t.ex. ambulanssirenljud utan att man ser någon ambulans, måsskrik utan att någon mås syns osv., *voice-over*, *speak*.

Ord i film

Voice over: en berättare (eller en av personerna i filmen) berättar, förklarar eller tolkar.

Interviews: en medverkande i filmen svarar på några frågor som klippts bort så att man bara hör svaren.

Speak: ett bandat inlägg som kommenterar filmen.

Redigering

En lång rad *inställningar* (oavbrutna kameratagningar med 25 *frames* per sekund) ligger till grund för redigeringen/klippningen. *Inställningarna* beskärs, delas upp osv. samt klipps ihop till *scener*.

Sekvens: flera scener som tillsammans ger en avslutad handling.

Klipp tekniker

Kontinuitetsklippning: klippningen är linjär, dvs. framåtskridande i tiden. Överhoppningar förefaller naturliga.

Elliptisk klippning: kontinuitetsklippning, men då handlingen spänner över längre tid och detta visas genom t.ex. *fading* (bilderna övergår mjukt i andra bilder).

Montageklippning: montageklippningen skapar sammanhang och betydelser, men inte i tid.

Korsklippning: här klipper man mellan två handlingar som sker samtidigt och sammanfaller vid en tidpunkt.

Parallellklippning: korsklippning mellan handlingstrådar som inträffar samtidigt, men inte nödvändigtvis möts.

Match cut: när det råder överensstämmelse mellan två klipp. Den kan gälla motivet, men också ljudet.

Ljudbro: när man låter ljudet till det nya klippet börja i föregående klipp.

Filmtiden är längre eller kortare än den faktiska tiden

Suspense: en enskild scen som förlängs till det yttersta. Därmed vet tittaren mer än personerna i filmen.

Slow motion: handlingen visas i ultrarapid, dvs. långsammare än naturligt.

Strobe: rörelserna visas i rök.

Frusen bild: kan bland annat förekomma i en film med öppet slut.

Fast motion: rörelserna visas i snabbare hastighet än den normala.

Korsklippning och *parallellklippning*: kan vara både tidsförkortande och förlängande.

Kapitel 7

Flera idéer

Historia

Vikingatiden

1. Vikingatiden var en storhetstid på så vis att nordborna då erövrade länder och utforskade nya områden. Välj en period. Ta reda på hur långt vikingarna nådde och vad det betydde för de områden det gällde.
2. Jämför en sådan tecknad serie som "Asterix och vikingarna" med historiska fakta om vikingatiden. (En dansk tecknad filmkomedi om Asterix och hans möte med vikingar - i regi av Stefan Fjeldmark och Jesper Møller - hade premiär den andra juni 2006. Om möjligt, låt eleverna se den filmen och jämföra dess innehåll med sina historiska kunskaper. Välj annars en liknande film med historiskt tema.

Gå ut på Internet och till adressen <http://www.norsk.dk/history/>. Där finns massor av informationer som ger eleverna möjlighet att fördjupa sina kunskaper om sådana ämnen som vikingatiden, nordisk mytologi, kristendomens införande i Norge, medeltiden och mycket mera.

Nordens historia

Sök perioder då två eller fler av de nordiska länderna hade en gemensam historia. Vem hade makten och vad innebar det för de aktuella länderna och områdena?

Andra världskriget

Hur påverkades de enskilda länderna och områdena av Andra världskriget? Vad kännetecknade krigets förlopp i de aktuella länderna?

Några av svaren kan ni finna på adressen

http://www.milhist.dk/besattelsen/dkww2/dkww2_dk.htm, samt <http://www.leksikon.org>

Religion

När kristnades de nordiska länderna?

Hur gick det till?

Vilken religion är idag huvudreligion i de nordiska länderna?

Vilka andra religioner är representerade i länderna?

Vilken inställning har de olika nordiska länderna till andra religioner?

En del information på detta område kan hittas på <http://www.original-people.eu.org/vikingar2.shtml>

2006

Nyheter om de nordiska länderna här och nu. Sök informationer på respektive lands ambassads hemsida, eller på <http://nordskol.org>

Vilka nordiska länder deltar i kriget i Irak?

Vilken betydelse har det fått för de land det gäller?

Nordiska Rådet

1. När bildades Nordiska Rådet?

2. Ta reda på vilka länder och områden som är med i det nordiska samarbetet.

3. Vilka är de nordiska värdena?

4. Vad gör Nordiska Rådet?

5. Vilka av Nordiska Rådets arbetsområden har i synnerhet ungdomar nytta av att känna till?

Svaren på dessa frågor kan sökas på <http://www.norden.org>

EU och de nordiska länderna

1. Vilka nordiska länder är medlemmar i EU?

2. Försök ta reda på hur förhållandet mellan de nordiska länderna påverkas av att de inte alla är medlemmar av EU.

Tvärgeografiska och tvärkulturella uppgifter

Individuellt eller parvis eller i smågrupper ska eleverna jämföra Norge, Sverige, Danmark, Island och Finland (eventuellt kan man koncentrera sig på ett par av länderna). Eleverna ska ta reda på följande:

1. Storlek

2. Folkmängd

3. Språk

4. Huvudstad
5. Religion
6. Högsta berg
7. Största sjö
8. Viktigaste näringar
9. Viktigaste exportvaror
10. Vilka folkgrupper som lever i landet/länderna
11. Vilka dagar som är landets/ländernas nationaldagar, och vad det är som firas
12. Vilka länder som är republikier och vilka som är monarkier
13. Vilka som är landets/ländernas vanligaste julmiddagsrätter

Ung i Norden

Hur är det att vara ung i Norden? Ställ relevanta frågor och sök svaren på www.nordenibio.org. Exempel på frågor att ställa: Vid vilken ålder kan man dömas till fängelse för brott? Hur gammal ska man vara för att själv bestämme om man ska flytta hemifrån?

Att vara nordbo och leva i ett annat nordiskt land

Hur är det att bo och arbeta i ett annat nordiskt land?

Man kan också rikta uppmärksamhet mot

- litteraturen
- andra genrer, t.ex. reklam, tecknade serier, hemsidor
- filmer
- konst
- musik